

DUNKA SÁNDOR*

A szabadságharc vízimérnökei

1848 nyarán a nemzet önvédelmi harcra kényszerült, s fiai fegyvert fogtak a haza védelmében. A hadba szállt nép honvédei között ott voltak a vízimérnökök is, mindenütt ott, ahol szükség volt rájuk. Előbb a harcosok első soraiban, csapataik élén, amikor pedig nagyobb szükség volt tudásukra a táborok, mérnökparókban, erődítményekben, akkor ott szolgálták a hazát, ott dolgoztak a szabadságharc sikeréért, a nemzet függetlenségéért.

Most négy vízimérnök életútját, életművét kívánom bemutatni, akiknek sorsa ugyan eltérő volt, de közös volt hazaszeretetük, a nemzet és a tudomány szolgálatában folytatott küzdelmük.

ASBÓTH SÁNDOR

Elsőként említem **Asbóth Sándor** (1811–1868), aki 1811. november 16-án született Keszthelyen. Selmechányán a bányamérnöki akadémián tanult, vízimérnöki oklevelet pedig 1834-ben az Institutumban kapott. Folyamszabályozási munkákon kezdett dolgozni, 1836-tól a Bega szabályozásán. 1844-ben Temes vármegye igazgató főmérnöke lett.

A bánáti harcok kitörése után azonnal jelentkezett a honvéd seregbe, s 1848. december 8-tól **Vetter** tábornok mellett tábori százados. Amikor a bánáti hadtestet a Közép-Tisza mellé rendelik, **Görgey** táborkarába kerül. Végigharcolja a tavaszi hadjáratot, hősiességgel küzd 1849. február 26–27-én Kápolnánál és április 19-én Nagysallónál. Április 30-án a Honvédelmi Minisztérium tábori osztályára irányítják. Ekkor ismeri meg **Kossuth**, aki június 30-án őrnaggyá lépteti elő és katonai irodájának vezetőjévé nevezi ki. Ebben a beosztásban marad a szabadságharc végéig, július 16-tól mint alezredes.¹

Kossuthal együtt augusztus 11-én hagyja el Aradot, s 17-én lépnek török földre. Két évi száműzetés után 1851. augusztus 1-jén az USA Mississippi nevű fregattján hagyják el Törökországot, s Asbóth november 1-én érkezik New Yorkba. Hamarosan dolgozni kezd, mint főmérnök irányítja a syracusai csatorna építését, s nevéhez fűződik a Central Park és a Washington Heights tervezése. 1852-ben elnyeri a „Plymouth” emlékmű tervpályázatát, melyet 1880 után kezdenek építeni. Ezt évente ma is milliók látogatják, de kevesen tudják, hogy a világ egyik legnagyobb emlékművének alkotója magyar mérnök volt.

1860-ban már az amerikai hadseregben szolgál. Júliusban **C. Fremont** tábornok maga alá veszi mint ezredest, szeptemberben pedig egy dandár vezetését bízta rá. A polgárháború kitörése

* 4027 Debrecen, Fáy András u. 17.

után az északi hadsereg nyugati szárnyán a Missouri, Arkansas és Kentucky államok hadműveleti területén harcoló hadsereg vezérkari főnöke. 1862-ben lesz tábornok, s C. Fremont lemondása után **U. Grant** tábornok is ragaszkodik hozzá. Asbóth a feketék felszabadításáért folytatott háborúban bátor tettek sorát hajtja végre. Bentonville elfoglalása után a Pea Ridge melletti csatában fejsebet kap, de néhány óra múlva már ismét a csatatéren van. A Marion mellett folyó küzdelemben balkarját golyó zúzza szét, jobb arccsontján keresztül pedig golyó hatol a fejébe, mely egész további életében benne marad, s végül halálát okozza.

Asbóth 1864-ben Florida állam hadparancsnoka, 1865-ben altábornagy, s a háború befejeztével súlyos sebeire hivatkozva kéri nyugdíjazását. A kongresszus elfogadja kérelmét, s ő egyúttal megkapja az Amerikai Egyesült Államok legmagasabb katonai rangját, tiszteletbeli tábornaggyá léptetik elő.² Az USA kormánya azonban még ezután is igényt tart szolgálataira, s Buenos Aires-i nagykövetté nevezik ki. Ebben a minőségében is a békét szorgalmazza Argentína, Uruguay, Brazília, illetve Paraguay konfliktusában. Szándéka azonban a szemben álló felek makacssága miatt kudarcba fullad. Súlyos fejsebe ekkor már borzalmas fájdalmakat okozott, s alig 56 évesen, 1868. január 2-án Buenos Airesben elhunyt.³ Ott is van eltemetve a német temetőben.

HOLLÁN ERNŐ

Asbóth Sándor mind mérnöki, mind pedig katonai tevékenységével dicsőséget szerzett hazájának, s nevét beírta a nemzete és a népek szabadságáért harcoló hősök sorába.

Hollán Ernő (1824–1900) a magyar műszaki élet egyik legkiválóbb egyénisége. 1824. január 13-án született Szombathelyen. 1839-ben lett a bécsi hadmérnöki akadémia hallgatója. Katonai szolgálatát 1844-ben hadnagyi rangban kezdte Komáromban, 1846-tól mérnökkari főhadnagy Lembergben.

1848. június 1-jén az elsők között jelentkezik a honvédség 9. zászlóaljába, s mint százados, híres „vörös sapkás” honvédekkel együtt indul a délvidéki harctérre. Fehértemplomnál visszaveri a szerbek támadását, Szent-Tamás ostrománál pedig annyira kitűnik vitézségével, hogy Kossuth őrnaggyá és Pétervárad erődítési parancsnokává nevezi ki. 1849. február 12-étől alezredes, majd ezredes. Március 28-án sikeres kirohanást intéz az ostromló csapatok ellen, akik ezután meg sem kísérlék az erőd ostromát. Április 28-án megkapja a 3. osztályú vitézségi érmet. A várat a világosi fegyverletétel után közel egy hónappal – szeptember 7-én – adják át az osztrákoknak. Hollán sikeres tárgyalásokkal biztosítja az őrség szabad elvonulását és büntetlenségét.⁴

Nem kívánt külföldre távozni, ezért szülővárosába, Szombathelyre internálják és szigorú felügyelet alatt tartják. Nem tétlenkedik, megírja első művét, a „Taglalati (analitikus) mértan”-t. 1851 végén letartóztatják, végigjárja Bécs börtöneit, de fél év múlva ártatlannak találják és hazaengedik. Szabadulása után magánmérnöki gyakorlatba kezd és dunántúli földbirtokokon végez alagsövezési munkát. Ezzel kapcsolatban jelenik meg cikke a Kelet Népében 1856-ban: „Földcsövezés, drainage Magyarországon”. Hollánt tekinthetjük a hazai alagsövezés egyik úttörőjének (Hollán Ernő, mint később látjuk, döntő szerepet játszott a magyar közlekedéspolitikai kialakításában, de a gyakorlatban elsősorban kultúrmérnöki munkákat végzett.)

1856-ban lett az Akadémia levelező tagja, s ekkor kapcsolódott be a hazai vasútépítésbe is. Mérnökcsoportjával az osztrák vasúttársaságnál vállalt munkát, s egyes taktikával már az önkényuralom alatt megakadályozta az osztrák vasútépítési program térhódítását. Fokozatosan sikerült elérnie a **Széchenyi**-féle terv megvalósítását, s a magyarországi vasúthálózat központja Budapest lett; a tengerrel a kapcsolat Fiumében jött létre, és Nyugat-Európa Budapesten át kötődött össze Délkelet-Európával.⁵

1861. december 20-án lett az Akadémia rendes tagja. Székfoglalóját „A vasutak keletkezése és általános terjedése” címmel tartotta. 1872. május 24-én az Akadémia tiszteletbeli tagjává választották, később pedig a Hadtörténelmi Bizottság elnöke lett.

1867-ben a magyar műszaki értelmiség összefogása érdekében létrehozta a „Magyar mérnök egyesület”-et melynek első elnöke lett.⁶

1865-ben országgyűlési képviselővé választották, s tagja lett a kiegyezést előkészítő 15-ös bizottságnak. Az osztrák kormány megkísérelte a külügy, pénzügy és hadügy mellett a közlekedés ügyét is közössé tenni. Hollán azonban kitartó szívóssággal, kitűnő vitakészséggel elérte, hogy a közlekedési dolgokban hazánk teljes területén a magyar kormány elképzelései legyenek a mértékadóak.

Az 1867-ben megalakult kormányban februártól 1870 májusáig közlekedési államtitkár. Ez alatt Budapest és Törökország között megvalósítja a vasúti kapcsolatot, és megszervezi a vasúti igazgatóságokat.

1870 novemberétől 1872 decemberéig honvédelmi államtitkár. Ekkor készíti el a honvédtisztek képzését lehetővé tevő 1871. VI. tc-t, s megszervezi a Ludovika Akadémiát.

A kiegyezés után visszakapta katonai rangját, 1875-ig szabadságolt állományú ezredes. 1876-ban tényleges állományba lépett, ekkor tábornok és a székesfehérvári honvédkerület parancsnoka lett. 1881-től altábornagy, 1885-ben nyugalomba vonul, ezt követően főrendházi taggá nevezik ki.⁷

Cikkei elsősorban gyakorlati munkásságával, a vasútépítéssel és katonai kérdésekkel kapcsolatosak, s többnyire a Magyar Mérnök Egylet közlönyében és a Ludovika Akadémia Közlönyében jelentek meg.

Hollán Ernő 1900. május 28-án Budapesten hunyt el. Élete egy hazájának függetlenségéért, felemelkedéséért küzdő hazafi élete volt. Hazánk közlekedésének és honvédelmének fejlesztésében, a magyar műszaki értelmiség szervezetének létrehozásában elévülhetetlen érdemeket szerzett.

CSÁNYI DÁNIEL

Sokat szenvedett, fiatalon elhunyt szerény tudós volt **Csányi Dániel** (1820–1867), szabadságharcunk törzstisztje.

1820. január 20-án született Nagybányán. Máramarosszigeten és Debrecenben végzett gimnáziumi tanulmányait befejezve Kassán végezte el a jogakadémiát. Csányi azonban inkább vonzódott a műszaki tudományokhoz, s 1841-ben Bécsbe ment, ahol a Polytechnikumban elsősorban vízépítészeti tanulmányokat folytatott. 1843-ban hazatért, Széchenyi titkára lett, majd az 1846-ban megkezdődött Tisza-szabályozási munkákon kezdett dolgozni.

Innen szólította el a hazafias kötelesség, s a harcok megindulása után mint főhadnagy a Székelyföldön kezdte meg a 15. honvéd huszárezred szervezését. 1849-ben Klapkával találkozik Debrecenben, mellette harcolja végig a tavaszi hadjáratot. 1849. május 26-án százados Komáromban, s a vár erődítési tervein dolgozik. Augusztus 20-án őrnagy, s éppen elkészül a fejlesztési tervekkel, amikor bekövetkezik a katasztrófa, s a vár kapitulációra kényszerül.⁸

Csányi is megkapja a menlevelet, Debrecenbe megy, egy évig gazdálkodik, 1850 végén pedig a fizikai tanszék élére állítják a Debreceni Református Kollégiumban. 1851-ben azonban hazaszeretete az osztrák önkényuralom elleni összeesküvésbe sodorja. 1851. december 19-én elfogták, s másfél évi vattatás után 12 évi börtönbüntetésre ítélték. Josefstadt várbörtönébe szállították, ahonnan hat évi fogság után 1857. május 14-én szabadult.⁹

Hazatér Debrecenbe, korábbi tanszékét azonban csak 1861-ben foglalhatja el. A debreceni főiskolán a tanszék tulajdonképpen ekkor kezd újra működni. Csányi a hallgatóknak a felsőbb mathesis alapvonalait oktatja, s ebben az időben ő képviselte a főiskolán a természettudományok továbbélését, mely aztán halála után meg is szűnt.¹⁰

Csányi fogsága alatt és szabadulása után is dolgozott, s 1859-ben fejezte be „A számtan elemei közönséges számokban” c. művét, mely azóta több kiadást is megért. Összeállította és sajtó alá rendezte nagy elődjének, **Kerekes Ferenc** professzornak a matematikai analízis tárgykörébe tartozó hátrahagyott munkáit. Csányit az Akadémia 1863. január 23-án levelező tagjává választotta. Székfoglalóját „Rövid tájékoztató a mértan rendszere felett” címmel tartotta.¹¹

A korábban dalaás professzort a vattatások és a fogság nagyon megviselte. Egészsége tönkrement, látása is leromlott. Ennek ellenére haláláig oktatott a debreceni főiskolán, dolgozott. Máig kiadatlan a „Differenciális számvetéses felsőbb analysis” című műve és akadémiai székfoglalója.¹²

Csányi Dániel 48. születésnapján, 1867. január 20-án hunyt el Debrecenben. Ott is van eltemetve. Tudományos munkássága, hazaszeretete, mely a legreménytelenebb helyzetekben is megnyilvánult, tiszteletet ébreszt bennünk a fiatalon elhunyt tudós iránt.

1848 tavaszán egy vezna, rövidlátó, alig 19 éves fiatalember lépett be a pesti polgárőrségbe. A délvidéki harcok kitörése után a polgárőrséget honvédszászlóaljja szervezték, s ennek a **Hunyadíról** elnevezett honvédszászlóaljnak a közkatonája lett **Péché József**.

PÉCH JÓZSEF

Péché József (1829–1902) 1829. január 4-én Nagyvárad-Olasziban született. A gimnáziumot Nagyváradon, Selmecebányán és Pozsonyban végezte, s 1846-ban lett a József Ipartanoda mérnök-hallgatója.

A Hunyadi zászlóaljat előbb a délvidéki harctérre irányították. Szeptemberben **Perczel** tábornok hadtestében a horvátok ellen vetették be őket, s a horvát hadsereg maradványait üldözve jutottak el a Drávaig. Itt súlyos harcokat vívtak Letenye és Varasd térségében. Decemberben **Windischgrätz** csapatai ellen vonultak, de Mórán súlyos vereséget szenvedtek. Péché is csak nehezen szabadult meg az őket körülfogó osztrákok közül, s csak hosszas szenvedés után találta meg a honvéd csapatokat.

1849. január–februárban Balmazújvároson újonc csapatokat képez ki, március elején pedig, mint az 50. zászlóalj tiszthelyettese, **Bem** seregéhez Erdélybe indul. Előbb a Nagyszebenből kivert osztrák és orosz csapatokat üldözik Brassóig, majd Déva ostromához irányítják őket. Déva bevétel után Zalatna, Abrudbánya, Brád és Nagyenyed környékén román felkelőkkel harcolnak, s Péché megismeri a háború minden szenvedését, borzalmát. Gyulafehérvár sikertelen ostroma után Szászrégennél az oroszok ellen vetik be a zászlóaljat, majd a Maros bal partján állandó harcban visszavonulva, Szászváros mellett Kenyérmezőnél augusztus közepén az oroszok bekerítik őket. Péché a karján súlyosan megsebesül és orosz fogságba kerül. Sebesülése megmenti az osztrák ármádiába történő besorozástól, kórházba kerül, majd visszatér Pestre és folytatja tanulmányait. Ösztöndíjat kap, 1853-ban pedig megszerzi a mérnöki oklevelet.¹³

Augusztusban már a Zagyva–Tarna szabályozás előmunkálatainál találjuk, majd a Tisza-szabályozáshoz kerül. Részt vesz a tiszai vasút kisajátítási terveinek készítésében, ezt követően pedig a Duna Pest és Baja közötti szabályozási tervein dolgozik.

1873 júliusában lépett állami szolgálatba, s lett a Bega-csatornai m. kir. hivatal főnöke Temesvárott. Ekkor készíti el az óteleki és péklapusztai minta-öntözőtelepek terveit. 1879 júniusában Pestre helyezték, ahol a Közmunka és Közlekedésügyi Minisztérium főmérnöke lett. 1881 januárjában középítészeti felügyelő. Az 1883. évi győri árvíz során kiújul súlyos lábbetegsége, s egyik lábát térdén felül amputálni kell. Hivatali feladatait azonban múltábal is ellátja. 1886 áprilisában **Baross Gábor** megbízza a vízrajzi osztály szervezésével és vezetésével. Péché József olyan sikeresen oldja meg ezt a feladatot, hogy a magyar vízrajzi szolgálat működése nemzetközi elismerést arat, szervezeti felépítése pedig Oroszország mérnökeinek szolgál mintául.¹⁴

Péché József kiterjedt irodalmi tevékenységet folytatott. Cikkei napilapokban és főleg a „Gazdasági Mérnök” című folyóiratban jelentek meg.

Önálló munkái közül kiemelkedő jelentőségűek az alábbiak: „Gátvédelem. Gyakorlati kézikönyv vízimérnökök és gátvédők részére” (Budapest, 1892), „A vízjelző szolgálat hazánkban” (Budapest, 1898), a „Vízrajzi évkönyv” (Budapest, 1887–1902 között megjelent 11 kötete), a „Magyar állam folyóiban észlelt vízállások” (Budapest, 1889–1902 között megjelent ugyancsak 11 kötete), „Magyarországi földöntözések” (Budapest, 1902), „A Tisza hajdan és most” (Budapest, 1898–1902. 2 kötet).¹⁵

A szabadságharcban fiatalon részt vett Péché József életművével rászolgál az utókor tiszteletére, hiszen különösen a hazai árvizek adatainak feljegyzésével, hírül adásával, a Tisza-szabályozás eredményeinek vizsgálatával, a magyar vízrajzi szolgálat megalapításával, megszervezésével örökre beírta nevét a magyar vízügyi szolgálat történetébe.

IRODALOM

1. *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban. 1848–49. Budapest, 1983. p. 94.
2. *Dojcsák Győző*: Amerikai magyar történetek. Budapest, 1985. p. 148–158.
3. *Vértessy Sándor*: Zalában született, Buenos Airesben nyugszik. Hajdú-Bihar megyei Napló, Debrecen, 1997. október 6.
4. *Bona Gábor*: i. m. p. 173.
5. *Lipthay Sándor*: Hollán Ernő emlékezete. Akadémiai Értesítő, Budapest, 1901. p. 319–342.
6. Pesti Napló, 1866. augusztus 7.
7. *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. IV. kötet, Budapest, 1896. p. 1002–1006
8. *Bona Gábor*: i. m. p. 123.
9. Debrecen története 3. kötet Debrecen, 1997. p. 17.
10. A Debreceni Református Kollégium története. Budapest, 1988. p. 602
11. *Szinnyei József*: i. m. II. kötet, p. 161–162.
12. Vasárnapi Újság 1867. 10. szám. Pest, 1867. március 10.
13. *Pécb Béla*: Péch József 1848/49-iki szabadságharci élményei. Kézirat, lejegyezte fia: Béla 1893–94 telén.
14. Gazdasági Mérnök. 17. szám. Budapest, 1902. november 23.
15. *Szinnyei József*: i. m. X. kötet. p. 638–641.

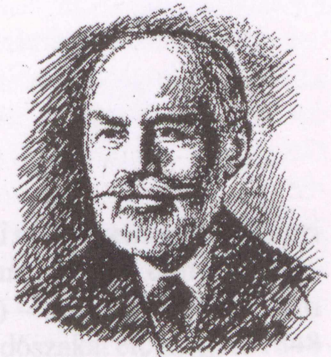
Aszóth Sándor
1811–1868

Csányi Dániel
1820–1867

Hollán Ernő
1824–1900

Pécb József
1823–1902